

بررسی فقهی و حقوقی

جرم سیاسی

نویسنده

مهین جوانمرد چیاپانه

عضو هیأت علمی دانشگاه آراه ورامین - پیشوا

نشر فرهنگ‌شناسی

۱۳۹۰

سرشناسه :	جوانمرد چپانه، مهین، ۱۳۴۲.
عنوان و نام پدیدآور:	بررسی فقهی و حقوقی جرم سیاسی / نویسنده مهین جوانمرد چپانه
مشخصات نشر:	تهران: فرهنگ شناسی، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری:	۱۹۳ ص
شابک :	۹۷۸-۶۰۰-۹۰۷۲۸-۸-۰
و جمعیت فهرست نویسی:	فیبا
یادداشت:	کتابنامه : ص . ۱۸۰-۱۹۳.
موضوع:	جرایم سیاسی (فقه)
موضوع:	جرایم سیاسی - ایران.
رده بندی کنگره:	۱۳۸۹ ب ۲ ج ۹ / BP ۱۹۵
رده بندی دهیون:	۲۹۷/۳۷۵
شماره کتابشناسی ملی:	۲۲۶۰۵۰۷

انتشارات فرهنگ شناسی: تهران، خیابان شهید مطهری، کوه نور، کوچه دوم،
پلاک ۲، واحد ۳، تلفن: ۸۸۷۳۱۲۷۰، فکس: ۸۸۷۳۴۶۳۷

نام کتاب: بررسی فقهی و حقوقی جرم سیاسی

تألیف: مهین جوانمرد چپانه

شمارگان: ۱۰۰۰

ناشر: فرهنگ شناسی

لیتوگرافی: وحید دانش و تصویر

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۹۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۷۲۸-۸-۰

قیمت: ۵۸۰۰۰ ریال

سخن ناشر

جرم سیاسی بعنوان یکی از مهمترین چالش‌های حقوقی - سیاسی جوامع امروزی، توجهات بسیاری از اندیشمندان و صاحب‌نظران حقوقی و سیاسی را به خود معطوف داشته است. تعریف جرم سیاسی، ابعاد، چارچوب‌ها، شاخص‌ها و نهایتاً مجازات‌های مرتبط با آن از جمله جنبه‌های غامض این مفهوم جدید در عرصه حقوق سیاسی شهروندان می‌باشد. نظامات سیاسی و حقوقی بر اساس معیارها و ارزش‌های حاکم بر نظام سیاسی خود نسبت به تبیین و تشریح موارد فوق اقدام می‌نمایند و حدودی را برای تفکیک فعالیت‌های سیاسی از دیگر اقداماتی که شائبه نوعی خلل در حوزه‌های امنیتی و منافع ملی کشورها بوجود می‌آورد، ترسیم می‌نمایند.

بدیهی است که هر چه نهادهای مدنی، احزاب و سازمان‌های سیاسی و اجتماعی حضور و نفوذ فزاینده‌ای در ساختار سیاسی - اجتماعی جوامع داشته باشند، حساسیت‌ها و توجهات قابل توجهی را به خود جلب خواهند کرد و نظارت و هدایت اینگونه فعالیت‌ها نیازمند قوانین و مقررات خاصی است که از آن به حقوق سیاسی و اجتماعی شهروندان تعبیر می‌شود.

در جمهوری اسلامی ایران که برآمده از انقلاب اسلامی مردم ایران بر علیه نظام استبدادی و وابسته می‌باشد، مقوله آزادی‌های سیاسی - اجتماعی که به اشکال مختلف در اصول قانون اساسی بدان تصریح شده است از اهمیت ویژه‌ای

برخوردار می‌باشد. بر این اساس تدوین قوانین و مقررات مربوط به فعالیت-های سیاسی و تبیین جرائم سیاسی ناشی از تخلف از حدود قانونی و نظامات اجتماعی، همواره یکی از دغدغه‌ها و دلمشغولی‌های متولیان و مسئولین امر بوده است. نهاد قانون‌گذاری و دستگاه قضاء، مهمترین بخش‌هایی هستند که در این مهم نقش و جایگاه خاصی دارند و تلاش‌هایی را نیز در این راستا انجام داده‌اند. اما متأسفانه بدلیل شرایط خاص سیاسی در عرصه داخلی و خارجی در طول سی سال گذشته که عمدتاً ناشی از عوارض جنگ تحمیلی و دخالت بیگانگان در امور داخلی کشور بوده است این مهم آنچنان که شایسته است به سرانجام نرسیده است، هرچند در سال‌های اخیر دو نهاد مهم و مسؤول - مجلس شورای اسلامی و قوه قضائیه - اهتمام جدی به تدوین قانون جرائم سیاسی از خود نشان داده‌اند.

امید است صاحب‌نظران و اندیشمندان حوزه‌های گوناگون سیاسی-اجتماعی و حقوقی با بررسی و ارائه دیدگاه‌ها و مدل‌های منطبق با آموزه‌های اسلامی و جغرافیای فرهنگی جامعه ایران، گام‌های ارزنده‌ای در گسترش و تعمیق همگرایی در درک بهتر این مقوله مهم بردارند. این اثر نیز در راستای خواسته فوق منتشر می‌گردد تا در حد و بضاعت خود در شمار رونندگان این مسیر ارزشمند و قابل تقدیر باشد.

نشر فرهنگ‌شناسی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷	سخن ناشر.....
۱۵	مقدمه.....
	فصل اول: تعاریف، تاریخچه، ارکان و عناصر اختصاصی جرم سیاسی یا
۱۹	بغی.....
۲۰	بخش اول: تعاریف.....
۲۰	تعریف جرم در فقه و حقوق.....
۲۲	مبحث اول: تعریف جرم در فقه و حقوق.....
۲۲	- جرم (در فقه).....
۲۳	- تعریف جرم بر مبنای حقوق موضوعه ایران.....
۲۴	- تعریف جرم در حقوق خارجی.....
۲۵	مبحث دوم - جرم سیاسی در فقه و حقوق.....
	جرم سیاسی در فقه
۲۷	۱- محاربه و جرم سیاسی.....
۳۰	۲- ارتداد و جرم سیاسی.....
۳۵	۳- جرم سیاسی در حقوق.....
۳۶	تفاوت جرم سیاسی از جرم عمومی.....

۳۹	بخش دوم: تاریخچه جرم سیاسی
۳۹	بررسی تاریخی جرم سیاسی در اسلام
۴۰	مبحث اول
۴۳	مبحث دوم
۴۹	تاریخچه جرم سیاسی در حقوق
۵۶	۱- در قبل از انقلاب اسلامی
۵۸	۲- بعد از انقلاب اسلامی
۶۱	بخش سوم: ارکان و عناصر اختصاصی جرم سیاسی یا بغی
۶۱	الف) عنصر قانونی جرم
۶۳	ب) عنصر مادی جرم
۶۳	۱- خروج و قیام علیه حکومت یا حاکم
۶۴	۲- عدالت امام یا حاکم کشور
۶۶	۳- گروهی بودن یا جمعی بودن شورش و قیام
۶۷	ج) عنصر معنوی جرم
	الف) شرط وجود تاویل و تفسیر باطل و ناروا در تفکر و ذهنیت
۶۷	گروه شورش یا (بوجود آمدن شبهه)
۶۹	ب) مسلمان بودن
۷۱	فصل دوم: جرم سیاسی از دیدگاه فقه و حقوق
۷۵	بخش اول: جرم سیاسی یا بغی از دیدگاه فقهاء
۷۶	۱- بغی در لغت
۷۷	۲- بغی در اصطلاح

۷۷ مستندات شرعی جرم بغی
۸۴ الف) دیدگاه فقهاء شیعه
۸۴ ۱- سیدمرتضی
۸۴ ۲- شیخ جعفر کاشف الغطاء
۸۵ ۳- جمال الدین فاضل مقداد
۸۶ ۴- قاضی ابن براج
۸۶ ۵- سید اسماعیل صدر
۸۷ ۶- محقق حلی
۸۷ ۷- شیخ طوسی
۸۷ ۸- شهید اول
۸۸ ۹- شهید ثانی
۸۹ ۱۰- محمد حسن نجفی صاحب جواهر الکلام
۸۹ ۱۱- ادریس حلی
۸۹ ۱۲- آیت ا... مرعشی
۹۰ ب) نظرات فقهاء عامه
۹۰ ۱- عبدالقادر عوده
۹۰ ۲- عبدالرحمن الجزیری
۹۱ ۳- شافعی
۹۲ ۴- مالکیه
۹۲ ۵- حنفیه

- اختلاف نظر فقهای شیعه با اهل سنت در تعریف بغی ۹۳
- بخش دوم: جرم سیاسی یا بغی از دیدگاه حقوقی ۹۷
- ضوابط تشخیص جرم سیاسی ۹۷
- ۱- ضابطه عینی ۹۷
- ۲- ضابطه ذهنی ۹۹
- ۳- ضابطه یکی از دو امر ۱۰۰
- ۴- لحاظ داشتن هر دو ضابطه ۱۰۰
- دیدگاه حقوقدانان پیرامون جرم سیاسی ۱۰۲
- توهین به مقامات مملکتی ۱۰۵
- جرم سیاسی در نگاه اولیویه امیل ۱۱۰
- تعریف ارائه شده در انجمن حقوقی کپنهاک در سال ۱۹۳۵ ۱۱۰
- جرم سیاسی و مصادیق آن در لوایح ۱۱۱
- مبحث اول - لوایح جرم سیاسی ۱۱۱
- الف) لایحه جرایم سیاسی و نحوه رسیدگی به آن، تهیه شده در
قوه قضائیه: ۱۱۳
- ب) مصوبه مجلس شورای اسلامی ۱۱۵
- ج) لایحه جرایم سیاسی مصوب هیات وزیران ۱۱۷
- د) لایحه جرایم سیاسی پیشنهاد شده از سوی تعدادی از
نمایندگان مجلس ۱۱۸
- ه) دیدگاه کمیسیون حقوق بشر اسلامی ۱۲۰

- ۱۲۲..... مبحث دوم- مصادیق جرم سیاسی
- ۱۲۴..... مصادیق جرم سیاسی در لایحه پیشنهادی قوه قضائیه
- ۱۲۶..... نقد و بررسی دیدگاه قوه قضائیه
- ۱۲۷..... مصادیق جرم سیاسی در لایحه پیشنهادی هیأت دولت
- ۱۲۹..... نقد و بررسی دیدگاه هیأت دولت
- پ) مصادیق ذکر شده در مصوبه غیرنهایی
- ۱۳۰..... مجلس شورای اسلامی
- ۱۳۱..... (ت) اهم ایرادات و مغایرتهای لوایح و طرحهای پیشنهادی
- ۱۳۵..... فصل سوم: شیوه دادرسی و مجازات در جرم سیاسی
- ۱۳۷..... بخش اول: شیوه دادرسی
- ۱۳۹..... ۱- حضور هیأت منصفه در جلسه دادرسی
- ۱۴۱..... نقش هیأت منصفه
- ۱۴۳..... ۲- معافیت مجرمین سیاسی از استرداد
- ۱۴۹..... ۳- علنی بودن دادرسی
- ۱۵۱..... ۴- مراجع اختصاصی رسیدگی به جرایم سیاسی
- ۱۵۳..... الف) دادگاه انقلاب
- ۱۵۵..... ب) دادگاههای نظامی
- ۱۵۷..... ج) دادگاه ویژه روحانیت
- ۱۵۹..... بخش دوم: مجازات مجرمین سیاسی
- ۱۵۹..... ۱- مجازات در فقه

۱۶۱	الف) اصل قانونی بودن مجازات
۱۶۳	ب) مجازات باغی (شیوه مبارزه با بغات)
۱۶۵	ج) احکام جزائی بغی
۱۷۰	۲- مجازات در حقوق
۱۷۰	الف) مجازات مجرمین سیاسی از راه تعزیر
۱۷۳	ب) مجازات مجرمین سیاسی از راه کیفر افساد فی الارض
	ج) امتیازاتی که مجرمان سیاسی از جهت تحمل مجازات از آن برخوردارند
۱۷۴	
۱۷۴	۱- از نظر تکرار جرم
۱۷۵	۲- از نظر اعاده حیثیت
۱۷۶	۳- از نظر زندان
۱۷۷	۴- عفو مجرمان
۱۸۳	پیشنهادات
۱۸۵	فهرست منابع
۱۸۵	قرآن کریم
۱۹۲	سایر منابع

مقدمه

جرم سیاسی یکی از انواع جرایمی است که در حقوق کیفری مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. حقوقدانان و همچنین قانونگذاران هنگام بحث از جرم سیاسی معمولاً متحیر مانده‌اند، به گونه‌ای که حتی نتوانسته‌اند تعریف کاملی از جرم سیاسی و مصادیق آن ارائه دهند تا از طرفی این مسئله باعث افزایش جرایم سیاسی نشود و مجرمان بی‌جهت برای توجیه اعمال خود انگیزه‌های سیاسی را مطرح نکنند و از طرف دیگر کسانی که برآستی هدف ارتکاب جرم ندارند، بلکه با نیتی پاک و انگیزه‌های خالصانه به مبارزه با حکومت‌های غیر صالح می‌پردازند، محکوم به تحمل مجازات‌های سخت و طاقت‌فرسای نشوند.

در قوانین موجود تاکنون تعریف مشخصی برای جرم سیاسی ارائه نشده و مصادیق آن همچنان در پرده ابهام باقی مانده است. اگر چه تعریف و تبیین جرم سیاسی از جهات مختلف به خصوص در زمینه آثار مترتب بر جرم سیاسی حائز اهمیت است، با این وجود به لحاظ ملاحظات سیاسی، اختلاف نظر و تشتت آراء در تعریف جرم سیاسی و نداشتن وجود عینی ثابت و مشخص، علیرغم تهیه و تدوین چندین پیش‌نویس و لایحه توسط قوه قضائیه، دولت، کمیسیون حقوق بشر اسلامی و... تاکنون قانونی به تصویب نرسیده است. در عین حال باید اعتراف کرد مهمترین مشکلات مربوط به اجرای کامل اصل (۱۶۸) قانون اساسی، غامض بودن تعریف و احصاء مصادیق جرم سیاسی، وجود دیدگاه‌های متعارض در باب ماهیت جرم سیاسی، وجه تمایز جرم سیاسی از جرایم عمومی، جایگاه انگیزه در جرم سیاسی، هویت و حده و اختیارات هیات منصفه و مسائلی از این قبیل است.

همچنین کم توجهی قانونگذار در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران نسبت به استخراج قوانین جزای اسلامی از متون فقهی حائز اهمیت است. چه آنکه پس از گذشت سه دهه از پیروزی انقلاب اسلامی و حاکمیت نظام اسلامی، تاکنون قانونگذار نتوانسته علیرغم تصریح اصل (۱۶۸) قانون اساسی از عهده این مهم برآید.

در نتیجه، این سهل انگاری باعث بروز این شبهه شده که در اسلام جرمی تحت عنوان جرم سیاسی وجود ندارد و این جرم شالوده تفکرات پیشرفته و متمدن حقوقدانان غربی است.

البته تاریخ نشان می‌دهد که در مورد جرم سیاسی، آنچه در ذهن حقوقدانان و نوشته‌هایشان می‌گذرد، با آنچه که در عمل رخ می‌دهد فرسنگ‌ها فاصله وجود دارد. حتی اگر حکومت‌هایی داعیه احترام به حقوق مجرمان سیاسی را داشته باشند، هرگز ادعاهای اساسی خود را نسبت به مجرمان اعمال نمی‌کنند و این پدیده بسیار هم دور از انتظار نیست. چون هر حکومتی تلاش می‌کند خود را موجه و مشروع جلوه دهد و مخالفان خود را که افرادی یاغی و خائن می‌پندارد به سختی مجازات کند.

قوانین موضوعه اکثر کشورهای جهان نیز به دلایل گوناگون جرم سیاسی را همچنان مبهم رها کرده و تمایلی به ارائه تعریف دقیق و بیان مصادیق آن از خود نشان نداده‌اند، تا جایی که مجرمان سیاسی آن کشورها مجبور می‌شوند همچون مجرمان عادی، مجازات‌های سنگینی را تحمل کنند. این در حالی است که اصل (۱۶۸) قانون اساسی ج.ا.ا، قانونگذار را موظف نموده است تا به این مهم پردازد.

لذا به دلایلی که بیان شد ارائه تعریف جامع و مانع از جرم سیاسی دشوار می‌نماید و هیچ بعید نیست که به محض اعلام آن، مورد تعرض شدید ایرادها و انتقادها واقع نگردد. از این رو به دلیل اهمیت این مسأله و نقشی که در صحنه بین‌المللی دارد، تاکنون کنفرانس‌های متعددی جهت شناسایی و تعیین حدود و ثغور آن برگزار شده است که از میان آنها می‌توان به کنفرانس ۱۹۲۷ در ورشو، کنفرانس ۱۹۳۰ در بروکسل، کنفرانس ۱۹۳۱ در پاریس، کنفرانس ۱۹۳۲ در مادرید، کنفرانس ژانویه ۱۹۳۵ در پاریس و کنفرانس ۲۱ اوت ۱۹۳۵ در کپنهاگ اشاره کرد.

بدیهی است که با برقراری حکومت اسلامی و لزوم اعمال قوانین و مقررات موافق موازین شرعی و اجتناب از اعمال آنچه که با موازین شرعی تطابق ندارد، بازنگری و گشودن افق‌های جدیدی از مباحث اسلامی در جهت اصلاح نظام جزایی کشور امری اجتناب ناپذیر است.

در این نوشتار کوشش شده است تا با الهام گرفتن از مکتب حیات بخش اسلام و فقه غنی آن مباحث و مطالب مورد نظر پیرامون جرم سیاسی و مصادیق آن ارائه گردد.

در فصل اول، تعاریف، تاریخچه، ارکان و عناصر اختصاصی جرم سیاسی یا بغی مورد بررسی قرار گرفته است و در ادامه به سیر تاریخی جرم سیاسی در اسلام و حقوق موضوعه اشاره شده است.

در فصل دوم، معنای لغوی و اصطلاحی بغی و مستندات شرعی آن و دیدگاه فقهاء شیعه و عامه و حقوقدانان بیان شده و سپس ضوابط تشخیص جرم سیاسی را مورد بحث قرار داده‌ایم. همچنین لوایح و مصوبات جرم سیاسی از منظر تهیه‌کنندگان آن

مطرح و ضمن بیان مصادیق مذکور در این لوایح به اهم ایرادات و مغایرت‌های موجود در آن پرداخته شده است.

در فصل پایانی، بخش اول به شیوه دادرسی جرائم سیاسی اختصاص داده شده و در بخش دوم به مجازات مجرمان سیاسی از دو جنبه فقهی و حقوقی پرداخته شده است.

در خاتمه لازم می‌دانم از اساتید معظم و بزرگوار خصوصاً آقای دکتر سوادکوهی و آقای دکتر محسن جابری که مرا در تدوین این اثر یاری کرده‌اند، تشکر و قدردانی نمایم. همچنین از زحمات بی‌شائبه و خالصانه اساتید محترمی که در طول دوران تحصیل در جهت شکل‌گیری روح و جان من و اندوختن سرمایه‌های علمی، مرا از سرچشمه علم و دانش خود بهره‌ها رسانده‌اند تشکر می‌نمایم.

از خداوند می‌خواهم توجهات و عنایات پنهان و آشکار خود را بر ایشان و بر ما که از همه نیازمندتریم افزون فرماید.

مهین جوانمرد

تهران - ۱۳۸۹